

Doru Mihăescu

CONTRIBUȚII ETIMOLOGICE ȘI LEXICALE

1. Un posibil element latin moștenit: *ler* „cumnat (din partea surorii mai mari)”

Cuvântul nu figurează, cu acest sens, în dicționarele limbii române, deși este încă destul de bine cunoscut și folosit pe spații largi de catolicii din centrul Moldovei: a putut fi atestat, în ultimele trei-patru decenii, în sate din județele Iași (Butea, Hălăucești, Iugani, Răchiteni), Neamț (Adjudeni, Buruienești, Gherăești, Pildești, Săbăoani), Bacău (Galbeni, Gioseni, N. Bălcescu, Trebeș, Valea Seacă). Din aceleași zone provin și atestările unor derivate cu sufixe diminutive, precum *lerică* (Galbeni – Bacău, Hălăucești – Iași), *lerișcă* (Gioseni – Bacău), *lerișor* (Adjudeni – Neamț), *leruț* (Traian – Neamț)¹.

Utilizat în anul 1930, într-o monografie a localității Doljești, din valea Siretului, datorată unui preot ortodox, în care, la un moment dat, se încearcă reproducerea ironică a unui dialog între doi catolici din satele vecine², absent nu numai din dicționare, dar și din atlasele lingvistice sau din glosarele regionale, *ler* a fost caracterizat drept „o prețioasă moștenire lexicală coborâtore din latina populară”, care „s-a păstrat la început numai în dacoromâna transilvăneană” și care, trecută sub forme ca *ler-em* „lerule”, *ler-eszkem* „lerișorule”, în graiul unguresc-ceangău, la fel cum s-a întâmplat cu verbul *corinda* – *korindál* ori cu substantivul *păcurar* – *pakurár*, „ilustrează atât originea românească a ceangăilor secuizați, cât și prioritatea în timp a graiului lor românesc față de bilingvismul ulterior”³.

Creat prin etimologie populară, din *leuus vir* „bărbatul din stânga” (în franceză, *mari de la main gauche*), pornindu-se de la vgr. *δάρηρ* „cumnat, frate al soțului”, care, la rândul său, aparține unei întregi familii indo-europene a denumirilor fratelui soțului (a se vedea și sanscrit. *devā*, lituanian. *dēveris*, armean. *tagyr*, v. germ. de sus *zeihhur*, v. engl. *tacor*), lat. *leuir* reprezintă un termen popular, dialectal, absent

¹ Ion H. Ciubotaru, *Catolicii din Moldova. Universul culturii populare*, vol. II, *Obiceiurile familiale și calendaristice*, Iași, 2002, p. 98, 99, 102; vol. III, *Poezia obiceiurilor tradiționale. Literatura populară. Folclorul muzical*, Iași, 2005, p. 18.

² Athanasie Vasilescu, *Monografia mănăstirii și comunei Doljești din județul Roman*, [Roman], 1930, p. 195–196.

³ Dumitru Mărtinaș, *Originea ceangăilor din Moldova*. Ediția a II-a revizuită, Bacău, 1998, p. 90–92.

din textele literare⁴. A putut fi atestat cel mai devreme la Bizanț, în anul 530, în digestele (pandectele) împăratului Iustinian I (527–565): *virī frater leuir; is apud Graecos δαίρ appellatur*⁵.

Absent din spațiul romanic, unde cuvântul, general moștenit, este *cognatus* „înrușinat prin naștere” (compus calchiat după vgr. *συγγενός* „de aceeași origine”, „părinte”), care abia în latina târzie avea să dobândească sensul „cumnat”⁶, dar pe care în sud-estul Europei îl regăsim nu numai în dr., ar., mr. *cumnat* și în dalm. *konnut*, dar și în alb. *kunat*⁷, peste tot cu sensul târziu din latină, *leuir* (pl. *leuiri*, de unde un posibil lat. pop. sg. **leuiru*) a ajuns să fie moștenit într-o zonă relativ apropiată de locul din care provine cea mai veche atestare a sa cunoscută până în prezent, dispărând ulterior, datorită puternicei concurențe a sinonimului panromanice *cognatus*. S-a menținut, totuși, în mod surprinzător, în această mică insulă de grai românesc distinct, a catolicilor din Moldova, un grai care, pe de o parte, a păstrat particularități provenite din Transilvania (între care, probabil, și aceasta), iar pe de alta, a împrumutat particularități locale, ale graiului moldovenesc din zonele respective.

2. Un ecou al romanității sud-est europene: *biglar* „străjer (al orașului)”

Am atestat acest cuvânt în anii 1626 și 1628, în câteva documente emise în Țara Românească, la București și Târgoviște: *lu Dumitru călărașul, de oraș de București, ca să-i fie loc de casă lângă Mușat biglariul, în Mahalaua Popei lu Gherghe ... acest loc fost-au de moșie a lu Crăciun Vânăț măcelarului, tatul lu Bran biglariul, de oraș de București ... se-au adeverit acest loc că au fost a lu Bran biglariul, de moșie de la tată-său, Crăciun Vânățul ...; Marco, croitor, biglar; nepoata lui Stoica bigrariul (sic!)*⁸.

Denumea pe cei care, având în același timp și alte îndeletniciri, erau însărcinați cu paza și supravegherea, în mod organizat, a orașelor. Erau, în fond, un fel de precursori ai lui jupân Dumitrache și ai omului său de „încredere”, Chiriac, primul, chereștegiu, dar și căpitan, cel de-al doilea, teșghetar, dar și sergent, ambii în „garda civică” din vremea lui Caragiale.

⁴ *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, par A. Ernout et A. Meillet. Quatrième édition revue, corrigée et augmentée, Paris, 1959, p. 352–353; Hjalmar Frisk, *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, I, Heidelberg, 1960, p. 338–339.

⁵ *Digesta Iustiniani Augusti*. Recognouit Th. Mommsen. Editio altera lucis ope expressa, II, Berlin, 1963, p. 352.

⁶ A. Ernout, A. Meillet, *op. cit.*, p. 430 (s.v. *nascor*); *Romanisches etymologisches Wörterbuch von W. Meyer-Lübke*. 3. vollständig neubearbeitete Auflage, Heidelberg, 1935, 2029.

⁷ H. Mihăescu, *La romanité dans le sud-est de l'Europe*, [Bucarest], 1993, p. 35, 98, 107, 273.

⁸ *Documenta Romaniae historica*. B. Țara Românească, vol. XXI, București, 1965, p. 120–121 (nr. 68), p. 250 (nr. 126); vol. XXII, p. 244–245 (nr. 111).

Biglar poate fi un derivat pe teren românesc al unui ipotetic **biglă*, ale cărui origini, prin v. srb. *bigla* „garda orașului; paza zidurilor cetății”⁹ (cf. și toponimul *Bigla* (= Straja), nume de localitate din estul Macedoniei sau oronimul *Bigla*, din Bulgaria, denumind un vârf de munte din defileul râului Iskăr sau o colină despădurită, din apropiere de Željava (Elinpelin), unde erau cândva, probabil, puncte de pază)¹⁰, ne duc la mgr. *βίγλα* „pază, strajă” (cf. și ngr. *βίγλα* „strajă, gardă”, „punct întărit de observație”)¹¹, iar de aici, la un lat. **uigla* (un postverbal al lui *uiglare* (= *uigilare*), apărut la fel ca *pugna* din *pugnare*), care, menținut, împreună cu unele derivate, în neogreacă, a trecut nu numai în limbile sârbă, bulgară și română, dar și în limba turcă¹².

Nici acest cuvânt nu figurează în dicționarele limbii române.

3. Un derivat paradoxal: *romașcan*

La fel ca numeroase alte derivate din aceeași categorie (*bucureștean*, *ieșean*, *clujean*, *timișorean*, *sucevean*, *băcăuan* etc.), *romașcan* poate fi utilizat atât ca substantiv, însemnând „persoană născută în Roman sau în fostul județ Roman” ori „locuitor al municipiului Roman”, cât și ca adjectiv, cu sensul „din (referitor la) Roman (localitate, fost ținut sau județ)”.

Dar în timp ce la toate celelalte derivate menționate recunoaștem cu ușurință modalitatea formării lor cu ajutorul unor sufixe obișnuite în asemenea situații (*-ean*, *-an*), *romașcan* nu corespunde din punct de vedere formal denumirii *Roman*, de la care, conform modelului unor derivate de la nume de orașe oarecum asemănătoare, precum *Focșani* ori *Pașcani*, s-ar fi putut ajunge, eventual, la **romănean* (la fel ca la *focșănean* sau *pășcănean*), în niciun caz la *romașcan*. Denumirea omonimă, *Roman*, a unui sat din ținutul Suceava, atestată în anul 1490, într-un document al lui Ștefan cel Mare¹³, a fost înlocuită mai târziu prin derivatul *Românești* (acum *Românești*), de la care s-a creat derivatul *româneștean* (*româneștean*), la fel ca *bucureștean* (< *București* < *Bucur*).

Cum a putut apărea însă *romașcan*, un derivat paradoxal, a cărui formă nu mai amintește de aceea a numelui orașului *Roman* și al cărui sens nu mai are legătură cu substantivul comun *romașcă* ori cu antroponimul *Romașcu*, de care, din punct de vedere formal, poate fi totuși apropiat?

⁹ Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Dictionnaire étymologique de la langue croate ou serbe*. Rédacteurs Mirko Deanović et Ljudevit Jonke. Collaborateur Valentin Putanec, I, Zagreb, 1971, p. 147.

¹⁰ *Bălgarski etimologičen rečnik*. Săstavili Vl. Georgiev, Iv. Gălăbov, I. Zaimov, St. Ilčev, I, Sofija, 1971, p. 46.

¹¹ E. A. Sophocles, *Greek lexicon of the roman and byzantine periods (from B.C. 146 to A.D. 110)*, I, New York, [1887], p. 308; N. Π. Ανδριώτη, *Ἑτυμολογικὸ Λεξικὸ τῆς κοινῆς Νεοελληνικῆς, Θεσσαλονίκη*, 1976, p. 51.

¹² H. Mihăescu, *op. cit.*, p. 393.

¹³ *Documenta Romaniae historica*. A. Moldova, vol. III, București, 1980; p. 135, 138 (nr. 73) (a se vedea în continuare sigla DRHA).

De menționat mai întâi faptul că acest derivat nu apare în majoritatea dicționarelor limbii române: nu-l găsim, spre exemplu, în DEX, dar, ceea ce este cu adevărat de mirare, nu-l găsim nici în *Dicționarul limbii române* (DLR).

L-am atestat în anul 1857, în povestirea *De la Iași la Roman*, a lui George-Radu Melidon, autor originar chiar din orașul Roman¹⁴.

Mai târziu, îl aflăm în lucrări ale unor autori moldoveni, precum George Pascu ori August Scriban, fapt ce întărește ideea că avem a face cu un regionalism.

Pascu îl explică printr-un derivat neatestat, **romnașcan*, provenit din numele propriu *Roman*¹⁵, iar Scriban, fără alte precizări și comentarii, din numele propriu *Roman*¹⁶.

Existența unui ipotetic **romnașcan* o presupune pe aceea a unui alt ipotetic **romanașcan*, însemnând „mare (brav) locuitor al Romanului”, derivat de la numele orașului cu ajutorul sufixului augmentativ *-așcan* (format din *-aș* + *-can*), la fel ca *leușcan* (< *leu* + *-ușcan*, adică *-uș* + *-can*).

O altă ipoteză, inedită, ar putea fi aceea a unei etimologii populare, ca rezultat al unei posibile apropieri a numelui orașului *Roman* de substantivul comun omonim, regional *róman* (cu varianta *román*), denumind mai multe plante din familia compozitelor (în primul rând, mușetelul, numit și *romaniță*, cu ajutorul unui diminutiv al lui *roman*), dar și de sinonimul mai rar, dar cunoscut în zonă, al acestuia, *romașcă*¹⁷ (a se vedea și antroponimul *Romașcu*, prezent în documente moldovenești încă din anul 1462)¹⁸. Primul este de proveniență sud sau est-slavă (bulgar, sârb *róman*, ucrainean *román*), al doilea, de proveniență est-slavă (rus, ucrainean *romaška*).

Dacă așa vor fi stat cu adevărat lucrurile, asta nu înseamnă totuși că ar fi vorba de altceva decât de o etimologie populară, deci de o falsă etimologie (de felul *Târgoviște* = *târg* + subst. *oiște*, în loc de *târg* + sufixul *-oviște*; *Gura Humorului* = *Gura (H)umorului*, din *(h)umor* „haz, veselie”, în loc de *Homor (Humor)*, nume de pârâu, însemnând, la origine, chiar „pârâu, afluent”, orașul fiind situat la *gura*, adică la vărsarea aceluia pârâu în râul Moldova etc.).

Conform acestei interpretări populare, numele *Roman*, al domnitorului Moldovei dintre c. 1391–1394, care a devenit și numele primei cetăți (*cetatea noastră*, a lui *Roman-Voievod*¹⁹, apoi al târgului, al orașului, în sfârșit, al municipiului din zilele noastre, ar proveni de la numele plantei, iar *Roman Mușat* ar fi însemnat inițial ... „mușetel frumos”.

¹⁴ Născut la Roman, în anul 1831, a publicat povestirea menționată în „Almanah pentru români”, VII, Iași, 1857, p. 1–22 (pentru cuvântul *romașcan*, a se vedea p. 18–19).

¹⁵ *Sufixe românești*, București-Leipzig-Viena, 1916, p. 296.

¹⁶ *Dicționarul limbii românești* ..., Iași, 1939.

¹⁷ *Dicționarul limbii române*. Tomul IX, București, 1975, p. 529, 531, 534 (a se vedea în continuare sigla DLR).

¹⁸ DRHA, II, București, 1976, p. 162–163 (nr. 113).

¹⁹ *Ibidem*, I, București, 1975, p. 3–4 (nr. 2).

4. Numele domnitorului Moldovei, Roman Mușat

Despre cuvântul *romașcan* „persoană născută în Roman (sau în fostul județ Roman)”, „locuitor al municipiului Roman”; „din (referitor la) Roman (localitate, fost ținut sau județ)”, care lipsește din cele mai multe dicționare ale limbii române (inclusiv din DLR), am apreciat mai sus că ar fi un derivat paradoxal, deoarece, pe de o parte, nu corespunde decât din punct de vedere semantic oiconimului *Roman* (de la care, fonetic, este problematic a-l explica prin **romnașcan* < **romanașcan* < *Roman*, așa cum s-a încercat), iar pe de altă parte, numai din punct de vedere formal antroponimului *Romașcu* sau substantivului comun *romașcă* (de unde s-ar fi putut ajunge fără probleme la *romașcan*, care însă are o cu totul altă semnificație).

În aceste condiții, am avansat ipoteza unei etimologii populare, având ca elemente favorizante omonimia dintre numele propriu *Roman* și cel comun *roman* (punct de plecare al derivatului *romaniță*), sinonimia dintre *roman* și *romașcă*, în sfârșit, posibila influență a numelui propriu *Romașcu*.

O asemenea etimologie (rezultat al conexiunilor și interpretărilor pe care, la fel ca în situații similare, astfel de cuvinte le-au putut genera în imaginația unor vorbitori din aria dialectală unde utilizarea lor era cândva obișnuită) ar conduce la ideea că numele domnitorului Moldovei, Roman I Mușat, urmat de cel al primei cetăți de la Roman (unde a fost emis celebrul său uric din 30 martie 1392)²⁰, de cel, contemporan cu acesta, al târgului (menționat în cronică rusească *Novgorodskaja pervaja letopis' ...*)²¹, ca și de cele, ulterioare, ale orașului, *politiei* (*politie*; din neogrec. πολιτεία „oraș”), termen utilizat în perioada fanariotă și postfanariotă, în sfârșit, al municipiului, s-ar afla în legătură cu numele plantei.

²⁰ *Ibidem*. Important, pe de o parte, pentru că este cel mai vechi document slavo-român al Moldovei, păstrat până în zilele noastre, iar pe de altă parte, pentru că atestă, la data respectivă, întinderea „de la munte până la mare” a principatului Moldovei.

²¹ Care include, la început, o listă cu „numele tuturor orașelor rusești, apropiate și îndepărtate” („... imena vsëm gradom russkym, dalnim i bližnim”), întocmită, probabil, în timpul mitropolitului Kiprian al Kievului (1375–1406), în care apar și câteva orașe din Bulgaria și Moldova. Cele din Moldova, numite „volohé” („voloskyi gradi”), sunt însoțite uneori de precizări privitoare la așezarea lor: Cetatea Albă, la gura Nistrului, mai sus de Mare („na ust' Dněstra, nad moremŭ”), Târgul Iași, pe Prut („Jas'kyi torgŭ na Prutě rěcě”), Târgul lui Roman, pe Moldova („Romanovŭ torgŭ na Moldově”), pe Nistru, Hotinul („na Dněstrě, Hotěn' ”) etc. Datarea 1392–1393 a acestei liste, considerată a fi cea mai plauzibilă, are în vedere, între altele, faptul că, atunci, orașul Colomeea, existent în listă, aparținea încă Moldovei, iar Cetatea Albă era menționată ca fiind așezată la gura Nistrului, mai sus de mare, adică aproape de acel recent și foarte important hotar, amintit în toate documentele lui Roman I, ba chiar și, după aproape trei secole, în Poemul cronologic al lui Dosoftei („Acest Roman să scrie-ntr-a țărâi urice ... C-au stăpânitu-ș țara din plai până-n Mare”, Dosoftei, *Opere* I. Versuri. Ediție critică de N.A. Ursu, București, 1978, p. 4; a se vedea și studiul nostru *Mitropolitul Dosoftei despre felonul de la Episcopia Romanului, atribuit Sfântului Ioan Gură de Aur, și despre un uric din 1392, al lui Roman-Vodă, păstrat la Mănăstirea Probota*, în volumul *Episcopia Romanului: 600 de ani de istorie. Cartea românească veche și alte mărturii din trecutul Episcopiei Romanului*, [București], 2007, p. 294–303).

Această eventualitate nu poate fi, la prima vedere, exclusă, ținând seama de existența unor cazuri întrucâtva asemănătoare, ca, de pildă, cele ale localităților *Târgu Bujor*, din județul Galați, sau *Târgu Lăpuș*, din județul Maramureș.

Ea devine însă improbabilă, dacă avem în vedere faptul că este vorba, în cazul nostru, de un toponim provenit dintr-un antroponim și mai ales, nu dintr-un antroponim oarecare, ci din numele unui voievod, al cărui predecesor s-a numit *Petru*, ai cărui urmași s-au numit *Alexandru*, *Ilie*, *Ștefan* etc., purtând deci, în mod obișnuit, nume ale unor sfinți, nicidecum supranume, de vreun fel sau de altul (fie și utilizând, ca aici, numele unei (unor) plante).

Așa stând lucrurile, credem că nu în denumirea unei plante compozite trebuie căutată originea numelui domnitorului Moldovei, *Roman I Mușat* (desigur și aceea a numelui strănepotului său, *Roman II Mușat*, care a domnit în Moldova între anii 1447–1448), ci, așezând aceste nume alături de cele ale unor împărați bizantini, precum *Romanos I Lakapenos* (920–944), *Romanos II* (959–963), *Romanos IV Diogenes* (1068–1071), apoi, mergând mai departe în timp, tot la Bizanț, și alăturându-le aceluia al lui *Romanos Melodos* (autor de imnuri religioase, din secolul al V-lea, devenit sfânt, sărbătorit de Biserica Ortodoxă la 1 octombrie, sub numele Cuviosul *Roman Melodul*), să ajungem la cuvântul grecesc bizantin *Ῥωμάιος*, care provenea din latinescul *Romanus* și însemna, firește, „roman; originar de la *Roma*”²². Cu timpul însă, împrumutat la slavii de sud, a ajuns să fie aici sinonim cu *vlah*, cuvânt care, la fel ca la Bizanț, denumea în Evul Mediu pe românii din nordul și din sudul Dunării. În limba sârbă a putut fi atestat, de pildă, ca antroponim, încă în secolul al XIII-lea, sub forma *Róman* sau sub forma unor derivate precum *Romanić* sau *Romanović*, iar ca toponim, încă în secolul al XIV-lea, în *Romanj Dol*, apoi în *Romanija*, *Romanovci*, nume existente și astăzi (primul denumind o zonă de la est de Sarajevo, iar cel de-al doilea, o localitate de la nord de Banja Luka). În Macedonia, între Skopje și Kumanovo, există și acum localitatea *Romanovce*, iar exemplele de acest fel pot continua²³.

Acesta, adică „vlah” (= român), trebuie să fi fost și sensul numelui voievodului *Roman I*, devenit apoi numele primei cetăți, al târgului (lui) *Roman* etc., un nume care, având același punct de plecare în limba latină ca și cuvântul *român*, nu a fost moștenit în primele veacuri ale Erei creștine, la fel ca acesta, ci a ajuns la noi mult mai târziu, după circa un mileniu, prin greaca bizantină și prin limbi slave de sud (sârbă, bulgară), aflate la baza slavonei românești, a Bisericii și a vechilor cancelarii. În aceste condiții, el nu s-a mai supus acelor, cândva atât de stricte, legi fonetice ale evoluției de la latina populară daco-mesică la limba română, legi a căror acțiune încetase de câteva secole, nu înainte însă ca *Romanus* să fi devenit *rumân* (acum, doar variantă populară a lui *român*).

²² *Fontes Historiae Dacoromanae*, II, București, 1970, p. 663.

²³ Petar Skok, *op. cit.*, III, p. 143; a se vedea, de asemenea, în sud-vestul României, toponimul de origine sârbă *Romanați*.

Cât despre supranumele masculin *Mușat*, acesta are la origine, în cazul nostru, femininul *Mușata* (care, după unele opinii, ar fi fost chiar numele mamei voievodului Roman I Mușat)²⁴, atestat în vechi cronică slavo-române, sub forma atributului genitival *Mușatinū* „al Mușatei” (aici, însă, Petru I, c. 1375 – c. 1391, este *sînū Mușatinū* „fiul Mușatei” și nu Roman I²⁵).

Iar *Mușat(ă)* nu pare să fie altceva decât o prescurtare a participiului arhaic *frumușat(ă)* „frumos-frumoasă”, la rândul său, o prescurtare a verbului arhaic *înfrumușa* „a înfrumuseța”, derivat din *frumos* (precum *în vârtoșă* din *vârtoș*).

Revenind la *mușat(ă)*, ar mai fi de adăugat faptul că se mai utilizează acum doar regional, prin vestul Transilvaniei, ca termen de alint pentru copiii mici²⁶, dar că este folosit frecvent în dialectul aromân (acolo se spune, de pildă, în mod obișnuit, *mușată feată* „fată frumoasă”; în basme, Ileana Cosânzeana este numită *Mușata a Loelui* „Frumoasa Pământului”; iar Făt-Frumos este numit, la rândul său, *Mușatlu a Mușatlor*, adică „Frumosul Frumosoșilor”²⁷).

În concluzie, având în vedere semnificațiile, mai mult sau mai puțin îndepărtate, ale celor două elemente componente, *Roman Mușat* ar însemna „Român (Vlah) Frumos”, iar asocierea numelui orașului (târgului) *Roman* (provenit de la numele cetății care, la rândul ei, preluase numele voievodului) cu denumirea plantei numite *roman* sau *romașcă*, ori cu numele de persoană *Romașcu*, în urma căreia a putut apărea derivatul paradoxal *romașcan*, a avut ca punct de plecare o etimologie populară, adică o falsă etimologie.

5. Un oronim, Bucovina, într-o secțiune a unui plan austriac din 1773–1778 al Districtului Bucovina

În *Theil des Bukowiner Districts (Sectio 36)*, din *Plans des Bukowiner Districts ...*²⁸, aflăm, într-o zonă împădurită, situată la mică distanță, spre vest, de localitatea *Szibot Häuser*²⁹ și de confluențele, apropiate una de alta, ale pâraielor

²⁴ N. Grigoraș, *Țara Românească a Moldovei, până la Ștefan cel Mare (1359–1457)*, Iași, 1978, p. 56 („Roman I, adevăratul și singurul fiu al Mușatei, și-a început domnia înainte de 30 martie 1392”).

²⁵ P. P. Panaitescu, *Cronicle slavo-române din sec. XV–XVI*, București, 1959, p. 6, 44, 55.

²⁶ DLR, VI, București, 1965–1968, p. 1042.

²⁷ Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân (general și etimologic)*. Ediția a doua augmentată, București, 1974, p. 840.

²⁸ *Plans des Bukowiner Districts in 72 Sections, welche in denen Jahren 1773, 1774 und 1775 von einem Departement des Kayser: Königlicher General Staabs geometrisch aufgenommen worden* (Planul Districtului Bucovina, în 72 de secțiuni, întocmit după ridicări geometrice în anii 1773, 1774, 1775, de Departamentul Cezaro-Crăiesc al Statului Major General), [Viena], 1778 (a se vedea ediția Ioan Iosep, Constantin-Emil Ursu, Simona Palagheanu, Suceava, 2011).

²⁹ În România, în perioada interbelică (1918–1940), sub numele *Șipotete Sucevei*, iar acum, în Ucraina, sub numele *Șepit* (rămas în România, satul numit atunci *Izvor*, situat pe râul Suceava, la mică distanță în amonte de *Șipotete Sucevei*, a căpătat numele *Izvoarele Sucevei*, în amintirea fostului centru de comună, trecut într-o altă țară).

Săcu(l) și Cobilioara (*Sokul Bach* și *Kobillora Bach*) cu râul Suceava (*Suczawa Flus*), o culme intitulată *Bukowena B[erg]* „Culmea (Dealul, Muntele) Bucovina”.

Denumirea vine să se adauge numeroaselor altora de acest fel, pe care le-am semnalat în diferite ținuturi ale Moldovei. Numai în teritoriul din Țara de Sus, anexat de Imperiul Habsburgic în anul 1775 și „botezat” *Bucovina*, ea se adaugă numelor, identice, al unei păduri și chiar al unei localități de la nord-est de Cernăuți, din apropierea vechii granițe cu Polonia, numelui, identic, al unei păduri de la sud de Cernăuți, dinspre orașul Siret (mai bine cunoscută drept Codrul sau Codrii Cosminului), în sfârșit, numelui, identic, al unei alte păduri (posibil, și al unei culmi împădurite), dintre orașele Cernăuți și Hotin³⁰.

Noua atestare, provenită din același perimetru, dar dintr-o cu totul altă zonă, ne ajută să înțelegem cum de s-a putut întâmpla ca austrieicii să aleagă tocmai această denumire pentru a o atribui întregului teritoriu, de peste 10 000 km², anexat atunci.

Pe de altă parte, având în vedere situația din întreaga Moldovă, ea vine să confirme încă o dată adevărul că *Bucovina* nu a reprezentat nicicând, înainte de anexarea din anul 1775, denumirea unei „regiuni istorico-geografice distincte”, făcând parte din Moldova³¹, ci numai un toponim local, utilizat atât în Țara de Sus, cât și în Țara de Jos ca nume al unor păduri de fag sau al unor culmi acoperite cu astfel de păduri.

În altă ordine de idei, ar mai trebui menționată existența, într-o altă secțiune a aceluiași plan, intitulată *Theil des Bukowiner Districts und Gallicien (Sectio 22)*, a localității *Iablonitz* „Merișor”, pe malul stâng (galițian) al râului *Ceremuș* (*Czeramuș Flus*), căreia îi corespunde, pe malul drept (bucovinean), *Iablonitz Wolosky* „Merișorul Voloh” (= Românesc), dublat, ceva mai la sud, de un alt *Iablonitz Wolosky*, de astă dată fără corespondent pe malul galițian. Ceva mai spre nord, deci în aval față de primul *Iablonitz*, aflăm, pe malul stâng (galițian) al Ceremușului, localitatea *Dolopole* „Câmpul de Jos”, căreia îi corespunde, pe malul drept (bucovinean), *Dolopole Wolosky* „Câmpul de Jos Voloh” (= Românesc). În sfârșit, în *Theil des Bukowiner Districts und Gallicien (Sectio 16)*, care se învecinează la sud cu secțiunea menționată anterior (*Sectio 22*), fiind deci tot în aval, întâlnim, pe malul stâng al Ceremușului, localitatea *Rostoky* „Răstoace”, căreia îi corespunde, pe malul drept, *Rostoky Wolosky* „Răstoacele Volohe” (= Românești).

De remarcat, mai întâi, semnificația substantivului *rostoky* (pl.), prezent în toponime din vestul Ucrainei (cf. și ucr. dial. *rostoka* „locul unde râul se desface în

³⁰ Doru Mihăescu, *La Bucovine et la Bessarabie (à partir de leurs noms)*, Bucarest, 1998, p. 74–82. *Tezaurul toponimic al României. Moldova*. Volumul I. Partea a 4-a. *Toponimia Moldovei în cartografia europeană veche (cca 1395–1789)*, de Dragoș Moldovanu, Iași, 2005, p. 39–40.

³¹ Conform unui tratat academic de istorie a Ucrainei sovietice (vezi Doru Mihăescu, *op. cit.*, p. 84–86).

două brațe”), care corespunde aceleia a românescului *răstoacă* „apă (puțin adâncă) deviată temporar dintr-o apă mai mare (pentru a putea prinde peștii din vechea albă)” sau aceleia a cehului și slovacului *raztoka*³².

De remarcat apoi existența, atât în acest caz, cât și în celelalte, a unor corespondente cu aceleași nume, dar cu precizarea *volosky* „voloče” (= românești), ale unora dintre localitățile galițiene (până nu demult, poloneze) de pe malul stâng al râului de frontieră, Ceremuș, pe malul drept, bucovinean (moldovenesc = românesc), al aceluiași râu.

Faptul că, așa cum o indică detaliile secțiunilor respective ale minuțiosului plan austriac, localitățile de pe malul galițian par să fi fost mai mari și mai importante decât cele de pe malul bucovinean, iar într-unul din cazuri avem a face chiar cu două corespondente bucovinene ale uneia și aceleiași localități galițiene poate fi o dovadă în sprijinul ipotezei unor migrații de pe malul stâng pe cel drept al Ceremușului, care au dus la extinderea de pe un mal pe celălalt a unor mai vechi localități galițiene cu nume vest-ucrainene. Cât privește prezența adjectivului ucrainean *volosky*, adăugat la denumirile, identice, ale mai noilor așezări, ea a fost considerată de fiecare dată necesară pentru a se evita posibile confuzii între numele unor localități atât de apropiate, marcându-se astfel apartenența teritorială a celor din urmă la principatul Moldovei, ca stat *voloh*, adică românesc.

CONTRIBUTIONS ÉTYMOLOGIQUES ET LEXICALES

(Résumé)

L’auteur propose des solutions étymologiques pour trois mots qui ne figurent pas dans le *Dictionnaire de la langue roumaine* (DA, DLR): *ler* „beau-frère”, un possible héritage du latin, *biglar* „gardien (de la ville)”, forme dérivée d’un hypothétique **biglă* parvenu en roumain par des langues sud-est européennes, toujours d’un ancien mot latin, et *romașcan* „natif ou habitant de la ville de Roman; de Roman”, forme dérivée du nom de cette ville par suite d’une étymologie populaire. Puisqu’à l’origine du nom de la ville de Roman se trouve, selon toute probabilité, le nom du prince moldave de la fin du XIVe siècle, *Roman I (Mușat)*, l’auteur en propose aussi une solution étymologique.

Enfin, il remarque la présence, dans un plan autrichien de 1773–1778, de *Bukowiner District*, de quelques toponymes, *Bukowena Berg*, *Iablonitz (Wolosky)*, *Dolopole (Wolosky)*, *Rostoky (Wolosky)*, en essayant d’établir les significations qu’elle comporte.

Cuvinte-cheie: *ler* „cumnat”, *biglar*, *romașcan*, *Roman Mușat*, *Bukowena (Berg)*.

Mots-clés: *ler* „beau-frère”, *biglar*, *romașcan*, *Roman Mușat*, *Bukowena (Berg)*.

București

Str. Moise Nicoară 21, ap. 2

³² DLR, IX, p. 145 (unde cuvântul românesc este explicat numai prin bulg. *raztoka*, nu și prin srb. *rastoka*, iar legătura cu ucr. *rostoka* nu este menționată); Václav Machek, *Etymologický slovník jazyka českého*. Druhé, opravené a doplněné vydání, Praha 1968, p. 510 (este amintit aici și toponimul *Roztoky*, corespunzător celui din vestul Ucrainei).

De notat, cu această ocazie, că și *Iablonitz* poate fi întâlnit tot în vestul Ucrainei, ca derivat al ucr. dial. *jablon’* (cf. ceh, slovac *jabloň* (top. *Jablonec*), pol. *jabłoń*, dar ucr. *jablunja*, *jablinka*).